

דבר שמשמעו לשני פנים, כלומר שהוא אומר דבר הסובל שני פירושים לכן מותר לו לומר את הדבר, דאף שהגוי חושב שמשמעות דבריו הם שהוא גוי, מכל מקום מכיון שדבריו סובלים גם משמעות אחרת והיהודי מכוון בלבו לא למשמעות שהגוי חושב אלא למשמעות של היתר, שרי לו לומר דבר זה כדי להציל את עצמו.

אבל בנידון דידן אינו כן, שהרי משמעות אחת יש לתעודת ההתנצרות, והיא שבעל התעודה עזב ח"ו את צור מחצבתו והתכחש לעמו בהם בחר לו יה לסגולתו, דבר זה בודאי אסור אף שבלבו הוא מאמין באמונה שלימה בצור ישראל וגואלו, מכל מקום מצווה הוא על קידוש השם וכמו שהבאתי בשם הרמב"ם, ומצוה למסור עצמו למיתה ולא להתעות את הגוים שהוא כפר ח"ו באלקי ישראל.

וראה גם ראה מה שכתב מרן בעל החפץ חיים זצ"ל בספרו נדחי ישראל פרק ו' דאפילו על עצם האמירה לומר שהוא אינו יהודי יש לו למסור את נפשו אפילו בשעת הסכנה כל שכן בנידון דידן שאפילו אם ירכוש לו תעודת התנצרות כזאת אין בה משום הצלה ודאית שהרי הוא עלול למות בהרב וברעב אפילו לכשיגיע ליערות.

תבנא לדינא שאין שום היתר כלל בנידון דידן לרכוש תעודת התנצרות ושמד אף שהוא חושב שעל ידי זה יצליח להנצל, אלא מצווה הוא לקדש את שם השם וכמו שנאמר ונתקדשתי בתוך בני ישראל.

ספריה של הרמב"ם
תל אביב

סימן ט"ו

ברין הצלת עצמו על ידי תעודת עכו"ם.

שאלה: ביום א' ניסן תש"ב נשאלתי בנימו קובנה אם מותר לו לאדם להציל את עצמו על ידי קניית תעודת התנצרות (טויפ-שיין) ועל ידי זה תהיה לו האפשרות לברוח ליערות ולצטרף לפרטי-זנים.

תשובה: דבר זה אסור שהרי כתב הרמב"ם בספר המצות וז"ל: מצוה ד' היא שצונו לקדש את שמו והוא ממה שנאמר ונתקדשתי בתוך בני ישראל, וענין זאת המצוה אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמתית בעולם ושלא נפחד בהיזק שום מזיק, ואע"פ שבא עלינו מכריח לבקש ממנו לכפותינו שלא נשמע אליו, אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעהו לחשוב שכפרנו אע"פ שלביתנו מאמינים בו יתעלה עכ"ל הטהור.

ומזה נראה שחייב אדם למסור עצמו למיתה ואסור לו להתעות את הגוי שיחשוב שכפר ח"ו באלקי ישראל אף שבלבו הוא מאמין בהשם יתברך שמו, וכמו שכתב הרמב"ם בלשונו הטהור „אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעהו לחשוב שכפרנו, ועי' בתוס' ע"ז נ"ה.

והנה בנידון דידן כל עיקר תעודת ההתנצרות באה כדי להתעות את הגוים שיחשבו שהוא יהודי, והלא דבר זה הוא בכלל המצוה של קידוש השם לפי דעת הרמב"ם שהבאתי, וישנו בכלל יהרג ואל יעבור.

ולא דמי למה שכתב הנמוקי יוסף בפרק הגזול דאע"ג דאסור לו לומר שהוא עכו"ם מ"מ אם הישראל יכוון לדבר אחר היינו שהוא יכול להתעותם שיהו סבורים שהוא עכו"ם והוא מתכוון באמירתו לדבר אחר שרי, וכן פסק הרמ"א ביו"ד סי' קנ"ו, דהתם כל הטעם של ההיתר הוא מפני שהוא אומר

קאמר, ופי' שם הר"ן, עבדא דנורא אנא, עבד לאיש שהוא כהן לעובדי האש שעבדין פטורים מכרגא, ולא הוי כמודה בעבודת כוכבים דמוכחא מילתא דלא אמרה כי אלא לאפטורי מכרגא, וכי קאמר צורבא מרבנן רבותא קאמר דאפילו צורבא מרבנן שרי ליה למימר הכי דהן סבורים לעבודת כוכבים והוא לבו לשמים כדכתיב ה' אלקיך אש אוכלה הוא, עכ"ל הר"ן.

וּלְפִי זה לכאורה נראה דבנידון דידן שרי ליה להוסיף את שתי האותיות הללו, דמה איכפת לן שהגויים סבורים שהוא עובד כוכבים, כיון דהוא לבו לשמים וכמו שכתב הר"ן, דמה שהוא כותב בפספורט שלו את שתי האותיות הללו הוא משום דכוונתו היא «לאברוחי אריא מיניה» כדאיתא שם בגמרא, ומשום הכי הוא כותב את האותיות הללו, דלא גריעא כתיבת שתי האותיות מאמירת «עבדא דנורא אנא» דאמרינן התם דשרי משום «טעמא לאברוחי אריא מיניה קאמר», הכא נמי מי איכא למימר לברוחי אריא מיניה

כתב

וְאִם שיש לו לבעל דין לחלוק ולומר דנידון דידן לא דמי לההיא דנדריים, דאיכא למימר דוקא התם הוא דשרי, דהתם הרי איכא לפרש את אמירתו דהוא לבו לשמים במה דאמר «עבדא דנורא אנא» כדכתיב ה' אלקיך אש אוכלה הוא, וכפי שפירש שם הר"ן שהבאתי, מה שאין כן הכא בנידון דידן הלא לא נוכל לפרש את שתי האותיות הללו בפירוש אחר זולת שהן מורות ואומרות שאמונתו היא רומית קטולית.

וּמִכָּל מקום צריך עיון, שהרי בתוספות שם לא הוזכר לגמרי הטעם שכתב הר"ן אלא הם פירשו, «ואינו נראה כמודה להם, שהדבר ידוע דליפטור ממס אמר הכי», משמע שהתוס' מפרשים את הגמרא שם בנדריים כפשוטה, היינו דלא איכפת לן כל מה שהגויים יחשבו כיון שהוא יודע שאינו מכון לעבודת כוכבים אלא ליפטור עצמו ממס משום הכי קאמר עבדא דנורא אנא, ואם כן הוא הדין בנידון דידן שרי, כיון שהוא ידע בעצמו שאינו מכון לעבודת כוכבים אלא ליפטור עצמו ממס משום הכי קאמר עבדא דנורא אנא.

שאלה ג'

בדין אם מותר ליהודי אישכנו שיש לו פספורט וחפץ להצילו רק שצריך לכתוב האותיות ר. ק. שהוא ר"ת של אמונתם שיחשבו שהוא עכו"ם

שאלה : בגיטו קובנא היו בין הכלואים גם יהודים מגרמניה שהוגלו לשם על ידי ממשלת הזדון ימ"ש.

בין היהודים הללו היה יהודי אחד בעל שם לוועזי ביותר עד שלפי השם אי אפשר היה להכיר שהוא יהודי, שם זה היה רשום בפספורט שלו שהוציא בגרמיה עוד מלפני פרוץ המלחמה.

והנה עם גבור קושי השעבוד בגיטו מפני שהגרמנים הכבידו את אוכפם על כלואי הגיטו ביותר, ומדי יום ביומו היו מתחדשים לבקרים גזירות מגזירות שונות, החליט היהודי הזה לברוח מהגיטו מתוך תקוה שיצליח להסתתר בין הגוים, מכיון שלפי מראהו ולפי שמו לא היה ניכר עליו שהוא יהודי כאמור, אלא שלשם זה היה לו צורך לזייף את הפספורט שלו ולהוסיף בו שתי תיבות, היינו את האותיות ר. ק. להורות שבעל הפספורט אמונתו היא רומית קטולית, כדי שהגוים יהיו משוכנעים שהוא גוי מלידה ומכטן כאחד מהם.

ונשאלתי אז אי יאות עכיד, כיון שעל ידי הוספת שתי אותיות הללו יהא נראה כמודה בעכו"ם, אם יש בזה איסור או לא.

תשובה : בנדריים דף סם : איתא ואמר רבא שרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא מאי טעמא לאברוחי אריא מיניה

עבודת כוכבים", וזהו שלא כדברי בעל כנסת הגדולה שהבין שהרא"ש מפרש שהוא אומר עבד לעבודת כוכבים עצמה.

וכנראה שתחילת דברי הרא"ש הטעוהו לבעל כנסת הגדולה שכתב שם בראשית דבריו, "עבדא דנורא אנא עבודת כוכבים שעובדים לאש", ומזה הבין בעל כנסת הגדולה שהרא"ש מפרש שהוא אומר עבד לעבודה זרה עצמה, וזה אינו כמו שמוכח מפורש מסוף דברי הרא"ש שהבאתי.

ובעל כרחק צריך לומר שיש חסרון בתחילת דברי הרא"ש. וצריך להגיה בתחילת דבריו "שהוא עבד של המשרתים העובדים עבודת כוכבים, העובדים לאש" כמו שכתב בסוף דבריו.

ועוד מתבאר מדברי פירוש הרא"ש הנה שאף על פי שהוא מפרש דמה שהוא אומד עבדא דנורא אנא הפירוש הוא שהוא עבד של המשרתים העובדים עבודת כוכבים", מכל מקום כתב שרק לצורבא מרבנן שרינן למימר הכי "דלא חיישינן שמא יתפקר לזלזל יותר", וזהו לא כמו שכתבנו לעיל דלהאי פירושא את נפשו מסכנת הכליה שהיתה צפויה או על היהודים בעתות השמד וההרג נמי מותר לומר כן.

תבנא לדינא, דמכל מה שהעליתי נראה להורות בנידן שאלתנו דודאי מותר לו ליהודי זה להכניס בפרפורט שלו שתי אותיות הללו כדי להציל את נפשו מסכנת הכליה שהיתה צפויה או על היהודים בעתות השמד וההרג שהגרמנים הארורים אמרו לעשות ביהודים.

הרא בכדי להציל את עצמו מסכנת נפש מותר לו להטעות את הגויים שלא יכירוהו שהוא יהודי, ואינו דומה כלל למה שכתב הרמב"ם בספר המצות, דהרמב"ם איירי שיודעים בו ומכירים אותו שהוא יהודי אלא שבכדי להנצל הוא רוצה לומר שהוא עובד כוכבים היינו שהוא מתכחש לדת אבותיו, בזה אית ליה לרמב"ם שאסור, אבל היכא שהגויים אינם מכירים בו ואינם יודעים שהוא יהודי מותר לו להטעות אותם בכל טעדי ואמצעים אפילו באמירה שהוא כאחד מהם מאז ומעולם, וכמו שכתבתי לעיל.

ועוד תרי הרמ"א העלה להלכה שמותר לו לומר לשון דמשתמע לתרי אפין בכדי להנצל, וביארנו לעיל ששתי אותיות הללו נמי משתמעין לתרי אפי, לכן נראה דשרי, וה' יצילנו משגיאות ושלא נדע מצרה ויגון עוד.

שאלה י"ב

לאחד שהיה לו תעודת הזיהוי המעידים עליו ועל משפחתו שהם גוים מלידה ומבטן, אולם לא היה לו צורך להשתמש בהן אם מקבלים אותן בלי שום נזיפה וקבלות או תקנות

שאלה: אחרי השחרור כשיצאנו מאפילה לאור גדול, בא אלי הנכבד והיקר ר' ש. א. נ"י ונפשו בשאלתו, היות שבימי הרעה והזעם מצא לו מפלט בבית אחד הנכרים הוא ומשפחתו וכדי להיות בטוח שהזדים הארורים ימ"ש לא יתפסוהו בעת החיפושים שהיו עורכים מזמן לזמן בבתי הנכרים לשם גילוי יהודים מסתתרים בין הגוים, הוא הצליח לקנות תעודות זיהוי המעידים עליו ועל משפחתו שהם גוים מלידה ומבטן, אולם בעזרת השם לא היה לו צורך להשתמש בהן, כי הגרמנים אף פעם לא נכנסו למקום מחבואו.

ושאלתו היא אם בזה שרכש לו ולמשפחתו תעודות זיהוי של נכרים כדי להסתיר את מקור מחצבתו שלא השתמש בהן אף פעם, מכל מקום עצם רכישת התעודות הללו נחשב כאילו הוא מתכחש לעמו ואמונתו ויש לו דין של מומר, לכן מוטל עליו חיוב טבילה וקבלת דברי חבירות כדין מומר החוזר בתשובה, או דילמא כיון דלאמיתו של דבר מעולם לא המיר את דתו ולא התכחש לעמו, כי גם בימים הרעים הללו התנהג מנהג יהודי כשר, הניח תפילין ושמר את השבת והיה נזהר שלא להתנאל במאכלות אסורות, אם כן אין לו כלל דין של מומר וממילא אין עליו כלל חיוב של טבילה וקבלת דברי חבירות, דמה שרכש את תעודות הזיהוי של נכרים, הרי עשה זאת כדי להציל את נפשו ונפש בני משפחתו, ובפרט שאף פעם לא השתמש בתעודות הללו, כי בשביל הגוי שהסתתר אצלו לא היה לו צורך

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ד'

פה

בהם שהרי הגוי הזה ידע שהוא יהודי ובגלל כן הוא מסתתר אצלו, מה דינו של הנכבד והיקר הזה.

תשובה: בשו"ע יו"ד סוף סעיף י"ב כתב הרמ"א, ישראל מומר שעשה תשובה אין צריך לטבול רק מדרבנן יש לו לטבול ולקבל עליו דברי חבירות בפני ג' (נ"י פ' החולץ).

ובפתחי תשובה שם אות י' הביא את דברי המג"א שכתב דישראל מומר שעשה תשובה מותר לטבול אפילו בשבת כיון דאינו מדאורייתא.

ועי' גם כן בכאר הגולה שם סי' רס"ז אות ו' שהביא מה שכתב המהרש"ל דשמע וראה שהיו מורין הלכה למעשה לטבול המומרין ולגלח את כל שערן מקודם.

ובביאור הגר"א שם בסי' רס"ח אות ל' ציין מקור להך דינא שכתב הרמ"א בשם הג"י דמומר שעשה תשובה צריך לטבול, מהא דאיתא באבות דר' נתן פרק ח' משנה ח', שוב מעשה בריכה אחת שנשבת והלכו אחריה שני חסידים לפדותה ונתפס אחד מהם לשום לסטוס (שהיו חושדים אותו גנב ולסטים, בנין יהושע) וחבשוהו בבית האסורים בכל יום ויום היתה אשתו מביאה לו לחם ומים יום אחר אמר לה לכי אצל פלוני ואמרי לו שאני חבוש בבית אסורין כו' מה עשה אותו האיש הלך והביא כסף וזהב ובני אדם עמו והוציאו את שניהם כשיצא אמר להם כו' הטבילוני והטבילות הטבילות אמר כו' במה חתדתוני כו' לטבילה של ריבה זו במה חשדתו, אברו לו שכל אותן הימים שהיתה שרויה בין העובדי כוכבים היתה אוכלת משלהם ושותה משלהם עכשיו אמרת הטבילות כדי שתטהר, אמר להם העבדה כך היה כו'.

דרי מבואר סגן באבות דר' נתן בהדיא דריבה זו היתה זקוקה לטבילה מכיון שהיתה שרויה בין העובדי כוכבים והיתה אוכלת משלה, וטעמא דמילתא הוא דמשום זה יש לה דין מומרת ולכן הזיקקה להטבל.

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ד' פז

ועל המצות עשה של ונקדשתי דהוי כמו שהוא עושה בצנעה, והוא עובר רק על מצות עשה של ואהבת, עיי"ש היטב במנחת חינוך, אם כן בנידון דידן מה שהשואל סיגל לעצמו את תעודת הזיהוי של הנכרים והחזיקן כדי להשתמש בהן במקרה שיתפסוהו הגרמנים הארורים ימ"ש, הרי אין זה בפרהסיא מאחר שלא הראה זאת לעשרה אנשים מבני ישראל אלא שחשב להשתמש בהן לעת הצורך, ואפילו אם כמה וכמה גויים שהיו אתו ראו וידעו על הניירות הללו, מכל מקום הרי הבאנו דבפני עכו"ם לא מקרי פרהסיא, ולא עוד אלא יש שלדמות זאת למה דפסק המחבר בשר"ע יו"ד סי' קנ"ז סעיף ב', אסור לאדם לומר שהוא עובד כוכבים כדי שלא יתרגוהו אבל אם כדי שלא יכירוהו שהוא יהודי משנה מלבושו בשעת הגזירה מותר כיון שאינו אומר שהוא עובד כוכבים ממילא שהשואל לא עשה שום דבר שיש בו משום חילול השם.

ואף שיש להלק ולומר דאם הוא מראה תעודת הזיהוי של נכרים המעיד עליו שהוא נכרי הוי כאילו הוא אומר מפורש שהוא נכרי ואינו דומה למשנה מלבושו שלא יכירוהו שהוא יהודי, מכל מקום כיון שהשי"ת היה בעזרו שלא הוצרך להשתמש אף פעם בתעודות הללו, ובפרט שכל התנהגותו התנהג כבן ישראל לכל דבריו, בודאי יש להקל עליו ולא להזיקו טבילה וקבלת דברי חבירות כאילו היה מומר ח"ו.

לזאת הוריתי לו כנ"ל, והי' הטוב יראנו נפלאות מתורתו ויאר עינינו במצוותיו כדי שנוכל להודות ולהלל לשמו הגדול על הנסים והפודקן התשועות והגבורות שעשה אתנו יחד עם שארית עמו בניי הצילנו מידי אויבינו ומנדינו הגרמנים הארורים ימ"ש.

ועי' בשו"ע או"ח סי' קכ"ח סעיף ל"ז שפסק, מומר לעבודת כוכבים לא ישא כפיו ויש אומרים שאם עשה תשובה נושא כפיו (וכן עיקר) ואם נאנס לדברי הכל נושא כפיו.

ובתשובות הריב"ש סי' ד' כתב דמי שעבר עבירה שיש עליה דין של יהרג האל יעבור אם הוא זהיר ומתנהג במצוות כשאר ישראל הוא ישראל כשר לכל דבריו אלא שעבר על מצות עשה של ונקדשתי עיי"ש.

אכן במנחת חנוך במ"ע דונתקדשתי מבואר דזהו דוקא כגון אם אנסוהו לעבוד עבודת כוכבים או יתר שתי העבירות שדינן הוא יהרג האל יעבור, מה שאין כן אם אנסוהו אונס אחר אלא שהוא פדי להנצל מן הסכנה עבד עבודה זרה לא אמרינן בזה דאונס פטריה רחמנא, ועי' בכתובות דף ד' ולידרוש ליהא דאונס שרי ובשיטה מקובצת שם ובמהרש"א, ועי' ג"כ בחו"מ סי' ר"ה דמבואר דאם האונס היה באופן שהוא בחר בזה לפטור מאונס אחר לא מקרי אונס, עיי"ש.

מעתה לפי כל הנ"ל בנידון דידן אף שלכאורה יש מקום לומר דאין על השואל דין של מומר במה שסיגל לו ולמשפחתו תעודות זיהוי של נכרים כיון שנאנס לעשות כן כדי להציל את נפשו ונפש בני משפחתו, וכמו שהבאנו לעיל בשם הריב"ש, אבל לפי מה שהבאנו בשם המנחת חינוך וכן במה שנפסק בחו"מ שהבאנו, אם כן בנידון דידן הרי לא אנסוהו מפורש להתחפש לנכרי, אלא שהוא עצמו בחר לעשות כן כדי להנצל מן הסכנה, אם כן יש לומר דלא מקרי באופן זה כשהוא אנוס וכמו שהבאנו מהמנחת חינוך וממה שנפסק בחו"מ כנ"ל, אם כן נצא דשפיר יש עליו דין של מומר ומוטל עליו עכשיו לטבול ולקבל דברי חבירות כמו שכתב הרמ"א בהלכות גרים שהבאנו לעיל, ועי' מש"כ בספרי דברי אפרים בקונטרס מעמק הבכא שאלה ב'.

אכן לפי מה שכתב המנחת חינוך שם דלא מקרי פרהסיא אלא דוקא כשהוא עושה כן בפני עשרה מבני ישראל אבל אם הוא עושה זאת בפני הרבה עכו"ם אין על זה דין של בפרהסיא ואינו עובר על הלאו של לא תחללו

וכל זה עשה בכדי להציל את נפשו מרדת שחת שלא יתפס בידי הגרמנים ולא ימסר על ידי הגויים לירייהם, האם מותר לו כעת ליהודי הזה לעסוק במלאכת הקודש של תיקון ספרי תורה תפילין ומזוזות.

תשובה: בשולחן ערוך אורח חיים סי' ל"ט סעיף ג' פסק המחבר, גר שחזר לדתו מחמת יראה כשר לכתוב תפילין.

ובתב עליו שם המג"א, זהו דעת הרא"ש אבל הרי"ף והרמב"ם השמיטוהו משום דמשמע בגמרא דפסול לכתוב דעכ"פ אינו בקשירה דהא יכול להניחם בצינעא, עיי"ש היטב בכל דבריו, ועי' בביאורי הגאון מווילנא זצ"ל שם.

וראה גם כן קרבן נתנאל בפ"ד דגיטין אות ל' שכתב דאם הוא מפחד שמא יהרגוהו אם יניח תפילין חשוב הוא בר קשירה.

ובמשנה ברורה בס"ק י"א כתב על המחבר, ואף דבאמת הי"ל למסור נפשו על אמונת ד' מכל מקום לא יצא מכלל ישראל על ידי זה כיון דהיה באונס.

ועי' גם כן בשערי תשובה ס"ק ג' שכתב, עבה"ט ועיין בגט פשוט סי' קכ"ג שבזמנינו מי שאמר אלך ואמסור אם כתב תפילין יש להכשירן כדיעבד ובשעת הדחק.

מכ"ל זאת הוריתי שמותר לו לסופר זה לעסוק במלאכתו ותקן ספרי תורה תפילין ומזוזות, כי אין לך שעת הדחק גדול מזה שאין למצוא מישהו אחר שיוכל לתקנם, כי מה שהתנהג כעכו"ם בימי הרעה היה כדי להציל את נפשו, ואף שבאותו זמן לא היה מניח תפילין, זה היה בגלל הפחד שלא יכירוהו שהוא יהודי, אבל עתה לאחר השחרור הלא רואים אנו שהוא מתנהג כיהודי כשר לכל דבריו ושב בתשובה שלמה וקבלת גויפה אין לפסול אותו חס ושלום בגלל מה שעשה כדי להציל את חייו, ובוודאי כעת שעדיין לא יצאנו מהדחק והלחץ, היות שארץ ליטא ניתנה תחת ממשלת רוסיא על אחת כמה וכמה שאין לפסול אותו מלתקן את ספרי התורה האיל ועכשיו הוא מתנהג כשורה ובכשרות כאמור.

שאלה כ'

באחד שהציל את עצמו ע"י שהתחפש כעכו"ם בענדרו על צוארו שתי וערב וקנית תעודת זיהוי, אם הוא מותר לתיקון ספרי תורה ותפילין

שאלה: בפרוע פרעות בישראל ועלפת חושך כיסתה ארץ מחמת המשחית הגרמני שהעיר את כל חמתו על משכנות אביר יעקב בשלחו את ידו הטמאה לא רק בגופם וממונם של עם בני ישראל אלא בכל מחמדיהם רוחם ונפשם, גווילי קודש של ספרי תורה הוצתו באש ופארי תפילין נצרכו בלהבות שלהבת, כך שאחר השחרור כשזכו כלואי המחנות לצאת ממועקות מחנות העצורים, כמעט לא היו בנמצא ספרי תורה ותפילין, ורק על ידי חיפוש אחר חיפוש היו משוחררי המחנות מצליחים למצוא ספר תורה או תפילין שהיו על פי רוב פסולים ודרושי תיקון בכדי שיוכלו להשתמש בהם.

אולם דא עקא, כי אחרי ההרג הנורא של אחינו בני ישראל בידי האויב המתועב הגרמני ימ"ש ועוזריו שונאי ישראל למיניהם מגויי הארצות הכבושות בידו, קשה היה למצוא סופר מומחה שידע לתקן ספר תורה ותפילין בכדי להכשירם, כי רובם ככולם נספו בימי המגור והזעם בין המוני הקדושים והטהורים הי"ד שנהרגו ונטבחו על ידי הזדים הארורים ימ"ש וזכרם לעד.

ונשאלתי אחרי השחרור, היות שבין המשוחררים נמצא יהודי סופר היודע על בוריה את מלאכת הכתיבה, הכדיקה והתיקון של ספרי תורה, תפילין ומזוזות, אבל למרבה הצער היה ידוע שבימי הרעה התחפש לגוי בענדרו על צוארו שתי וערב, מלכד זאת קנה תעודת התנצרות והיה נוהג ללכת כאדוקים שבהם לבית תיפלתם

עליון גם הם נכחלו נחפזו וזה אל זה שואלים, איה אל-אליים, אנה, שוכן מעולים רחם על שארית צאן מרעיתך המוכל למבח כצאן טבחה.

וככה התאספו על המגרש הזה כל יושבי הגיטו שמנו אז כשלושים אלף איש שחיכו להופעתו של אחד מהמרצחים הגרמנים, שהיה ידוע לשמצה בשם רוקא, הוא היה המעלעקטאר מטעם הגיסטפו ובידו ניתן הגורל של כל יהודי הגיטו כחומר ביד היוצר ברצותו מחיה וכרצותו ממותת.

ואז כמעמד זה ניגש אלי ר' אליהו מווארשא הי"ד, אחד מהפליטים שנמלטו מווארשא לליטא בחפשו מפלט לנפשו, אבל נפל מן הפח אל הפחת, שהרי גם לליטא הגיעה ידם הממאה של הנאצים שאמרה לכלות את ישראל, ומכיון שהיטב הכיר את דרכם של הרשעים הללו, הוא ידע שחלק גדול מהנצבים על המגרש הזה יספה ולא יזכה לראות את אור החיים עלי אדמות כי מחר למועד הזה יוצאו אלפים להורג, — הוא שאל אותי מהו נוסח הברכה שעל מקדשי שמו יתברך מוטל לברך, האם עליהם לברך אקב"ו, „על קדוש השם“ — לפני מותם, או עליהם לברך אקב"ו, „לקדש את השם“, והוא אמר לי, כי הוא רוצה לדעת בעצמו איך לברך, אם ח"ו יגיע לידי כך, ומלבד זאת הוא רוצה לקיים מצוה, אולי האחרונה בימי חייו, והיא, לעבור בין הפקודים למות וללמדם כדת מה לעשות אם תגיע שעתם האחרונה ולזכותם שיברכו את הברכה כפי הדין.

תשובה: בספר יוסף אומץ אות תפ"ג מובא נוסח הברכה שמוטל על מקדשי השם לברך, ונוסח הוידוי של מו"ה אשר מק"ק פרנקפורט שקידש את השם וזהו: „ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם אשר קידשנו במצותיו וצונו לאהוב שם הגבד והנורא ההיה וההוה והעתיד להיות בכל לבבנו ובכל נפשנו ולקדש שמו ברבים כרוך אתה ה' מקדש שמך ברבים, ואחר כך יאמר שמע ישראל וימסר צווארו על קדושת שמו“.

ובשליה שער האותיות סוף אות א' כתב שיש לברך בנוסח זה: „ברוך אתה ד' אקב"ו לקדש שמו ברבים“, כדין הרבה מצוות עשה שמברכין

סימן ד'

ברין נוסח ברכת קידוש השם.

שאלה: מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה על חללי בת עמי, שנהרגו נטבחו ונשרפו על קידוש שמו הגדול על ידי הרשעים הגרמנים ימ"ש, ובזכרי את „היום השחור“ — כפי שיהודי גיטו קובנו כינו את היום המר והנמהר, יום ה' לחודש מרחשון תש"ב — נפשי עלי תתמוגג ולבי נמם בקרבי על הרג אנשים נשים וטף, זקנים עם נערים, יונקים ועוללי טפוחים בזרועות אמות רחמניות, כולם נספו בידי האויב אשר לא ידע רחם, הרג ולא חמל ורווה דם נקיים טהורים וקדושים.

אז כיום שהוא יצא הצו מהנאצים הארורים שעל כל יושבי הגיטו בלי שום יוצא מהכלל מוטל להתיצב ב„מגרש הדמוקרטי“ (דעמאקראטיע פלאץ) שבתוך הגיטו לשם סקירה על יד הגרמנים, וכל שלא ימלא אחרי הצו הזה וישאר בביתו אחת דתו להמית. אין לשער ואין לתאר את גודל הפחד והבהלה שאחזו את יהודי הגיטו, כולם ידעו שביום זה יוכרע גורלם אם לשבט או לחסד. וכולם יעברו תחת שבט הבקורת של מטה החובלים והזעם של הרוצחים שיחרצו את משפמם לחיים או למות.

בתי הגיטו התרוקנו מיושביהם, הורים הוכילו את ילדיהם הקטנים ובנים תמכו ומעדו את אבותיהם הזקנים שהלכו על משענתם, חולים ותשושי כח נישאו על ידי בני משפחתם, כולם הלכו הלוך ילך וככה למגרש הזוועות, קולות הבכיה והתאניה ואניה בקעו את האויר תנות לא אוכל את קולות השכר היגון והאנחה שנשמעו מכל צד, לא ידענו מה בסופנו אבל אחת ידענו נגזרנו ואבדנו. **ויום** זה היה יום סגריר וסופה הגשם והשילג נתכו ביחד מן השמים כאילו יושבי מרום בשמי ערבות מלאכי מעלה משרתי אל-

סימן ו'

אם קרוני הקדושים חייבים להתאבל

עליהם ולומר קדיש.

שאלה: ביום י"א מרחשון, היום השלישי לאחר שרבי הטבחים הנאצים ימ"ש הוציאו מגיטו קובנו למעלה מעשרת אלפים איש, אנשים נשים וטף והובילום להכריעם למבח במבצר התשיעי במקום שהומתו מתוך ענויים קשים ומרים בכל מיני מיתות משונות, באכזריות איומה שקשה לתארה, בא הפליט מגיא ההריגה והמכת, בחור אחד שהצליח להמלט וסיפר את כל פרטי המאורע המחריד איך שהגרמנים הארורים ציוו את האומללים הללו להפשיט מעליהם את כל בגדיהם ולקפוץ לתוך הכורות שהוכנו מקודם לכך ואחר כך ירו בהם במכונות ירית, וכשכילו לעשות את מעשה הרצח הזה כיסו את הכורות בעפר וקברו את כולם החיים והמתים גם יחד, כי הרבה מהקדושים הללו היה עוד בהם רוח חיים בהיות שרק נפצעו מכדורי הרשעים.

לא היה בית בתוך הגיטו שלא היה בו מת, זה ככה מרה על אחיו וזה קונן על אשתו, זה זעק על יוצאי יריכו וזו יללה על בעל נעוריה, זה צעק הוי אבי וזו שפכה תמרורה בנהי איכה בני, כלואי הגיטו שנשארו בחיים עטפו אבל ויגון וירב בהם תאניה ואניה.

והנה בא אלי, „בערציק דער גלעזער" גבאי חברת עין יעקב הלויית המת קלויז, ושאל אותי אם צריכין להתאבל על הקדושים ולומר אחריהם קדיש.

תשובה: בשו"ת מהרי"ל סימן צ"ט נשאל אם יש לומר קדיש אחרי הנהרגים על קידוש השם, והשואל רצה לחדש שאין להתאבל אחרי הקדושים.

על קיומן, ועיי"ש שכתב גם כן הטעם למה מברכין „לקדש" ואין מברכין „על קידוש", שהטעם הוא כמו שכתב הריב"א שכל מצוה שאפשר לעשות על ידי שליח יש לברך ב„על" אבל מצוה שהוא צריך לעשות בגופו ואי אפשר לעשותה על ידי שליח יש לברך בלמ"ד, ועי' ברא"ש ובר"ן שכתבו שכדברי הריב"א משמע קצת מסברת התלמוד, וזראה מדבריהם שהם מסכימים עם סברא זו. עיי"ש שתירצו בטוב טעם ודעת מה שהקשה על הריב"א מנוסחן של איזה ברכות, וקידוש השם הלא מצוה שהוא עושה בגופו ולכן צריך הוא לברך עליה בלמ"ד. עיי"ש היטב בשל"ה.

ועי' בפ"ת סימן קנ"ז סק"ו שהביא את דברי השל"ה שיש לברך בנוסח זה ומצאתי ג"כ בריקנטי סימן ע' שכתב כהשל"ה, ולפי דברי הרוקח דס"ל שכל דבר שכן נח מצווה אין מברכין יהיה תלוי בפלוגתא דרבבא. היינו רש"י תוס' ורמב"ם, אם בן נח מצווה על קידוש השם.

ומכ"ל זה הוריתי לו שלפי דעתי יש לברך כפי הנוסח של השל"ה והיינו „ברוך ה' אקב"ו לקדש שמו ברבים" וכך בדעתי לברך.

והקדוש הזה ר' אליהו הי"ד שנה ושילש את הנוסח הזה של הברכה ולימד גם ליהודים אחרים שתהא ברכה זו משוננת ומחודדת בפיהם כדי שידעו איך לברך לכשתגיע שעתם ח"ו למות מות קדושים.

ואחרי איזה זמן בא אלי שוב הקדוש הנ"ל וסיפר לי שגם הגאון ר' אלחנן וואסערמאן הי"ד גם הוא לימד את בנו הרה"ג ר' נפתלי הי"ד שגם הוא היה שם, את נוסח הברכה כהשל"ה ואמר לו את זה בשם מרן רבנו החפץ חיים זצ"ל.

ואני גם כן שמעתי מנכדו של החפץ חיים הגאון ר' יהושע לעווינסאן הי"ד שהיה גם כן בגיטו שכך שמע מהחפץ חיים זצ"ל בהיותו ברוסיה בזמן המלחמה העולמית הראשונה בעת שהשתוללו ברוסיה מחנות המרצחים של פעטלורא, מאכנא ועוד שהרגו ביהודים, שיש לברך את הברכה כפי תנוסח של השל"ה.

שאלות ותשובות ממעמקים, חלק ב' / לז

והשיב לו מהרי"ל שם: וכן שמעתי מרבתי דהכי נפסק עובדא בגזירה בפראג שיש שרצו לומר שלא להתאבל על קדושים ובסוף הסכימו להתאבל, והוא גופא נראה לו שאף על גב שהם קדושי עליון במדרגה עליונה שאין בריה יכולה לעמוד במחיצתם מכל מקום יש להתאבל עליהם עיי"ש.

ועי' בלקט יושר ח"א דף 115 מש"כ בשם הגאון תרומת הדשן שהיה מתענה ביום ט' בניסן על אמו שנהרגה בגזירת אוסטרייך בווינא באותו יום, וכל הגדולים של הימים ההם הסכימו שיש להתאבל על הקדושים ולומר קדיש.

מכ"ל זאת הוריתי לשואל שיש להתאבל על קדושי המבצר התשיעי ולומר אחריהם קדיש, ואכן נורא ואיום היה המראה שעה שכל הצבור הנשאר בחיים בגיטו אמר כולו בקול אחד קדיש על יקירי לבו מחמלי נפשו, ויהי רצון שהרופא לשבורי לב יחבש את עצבותינו יחיש פדות לעמו וישלח לו ישע ותשועת עולמים.